

FRI-2G.404-1-EM-02

FOREIGN DIRECT INVESTMENT – IMPORTANCE MAIN CHANGES AND TRENDS ¹

Anzhela Petrova, PhD student

Department of Economics,

“Angel Kanchev” University of Ruse

E-mail: apetrova@uni-ruse.bg

***Abstract:** One of the main trends in society today is the increase of rates and scales of the interconnection between economies, the internationalization of financial markets and the transnationalization of production. The international movement of capital, and more specifically of foreign investments, lies at the base of these processes. Foreign direct investment (FDI) contribute to the development of local economies and to the gaining of competitive advantages over the other participants on the international market. Through FDI are established cross-border commercial relationships, which lead to intensified development, technological innovations and modernization of national economies. This report analyses the importance of FDI for development and improvement of the competitiveness of Bulgarian economy. In addition, the movement of FDI, together with the main changes and trends having taken place during the different periods, has been reviewed.*

***Key words:** Investment, Foreign direct investment, Transnational corporations, Competitiveness, Innovations*

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години се наблюдава тенденция към все по-нарастваща икономическа интеграция и глобализация, в основата на които стои международното движение на капиталови потоци под формата на чуждестранни инвестиции. Националните икономики се характеризират с отвореност и взаимозависимост. Настъпват промени в икономическата, демографската, социалната и други сфери. Обвързването на отделните страни и региони в рамките на световната производствена система се осъществява от транснационалните корпорации (ТНК), които интернационализират дейността си предимно чрез преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Чуждестранните инвестиции, като един от основните фактори за икономически растеж и развитие, имат важно значение за всички страни стремящи се към икономически просперитет, а размерът им е един от основните показатели за оценка степента на транснационализация на световното стопанство. Растежът на световната икономика през последните десетилетия е резултат именно от дейността на ТНК. Като основна движеща сила в процеса на глобализация, те способстват за изграждането на интегрирани производствени системи, позволяващи рационалното разпределение и използване на ресурсите в световен мащаб.

Основната цел на доклада е се разгледа движението на ПЧИ, заедно с основните промени и тенденции през различните периоди, както и да се анализира значението им за развитие и подобряване на конкурентоспособността на българската икономика.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Навлизането на чуждестранни капитали в една страна има стратегически важно значение, тъй като засяга цялостното развитие на икономиката и обществото. Решението за чуждестранно инвестиране се предшества от задълбочен анализ на страните и секторите, в които се планира да се инвестира, формата и размера на капитала, финансовите условия и др. В икономиката, инвестицията се разглежда като реална ценност под формата на машини, сгради и др., докато във финансите се има предвид финансова ценност – пари, ценни книжа и др. (Karakasheva, L., 2011). Независимо от обекта на инвестиране, процеса се определя като

¹ Докладът е представен на пленарната сесия на 26 октомври 2018 г. с оригинално заглавие на български език: ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ–ЗНАЧЕНИЕ, ОСНОВНИ ПРОМЕНИ И ТЕНДЕНЦИИ

инвестиционно решение за влягане на средства в дадено производство или друг вид начинание. Една от формите на движение на капитала са ПЧИ, чрез които дадена компания създава задгранично производство или придобива контролен пакет от акции от собствеността на задгранична фирма. Тези инвестиции са обвързани с дълготрайни активи и осигуряват печалба в дългосрочен период. Международните инвестиции са процес в който едновременно се срещат интересите на страната, която инвестира и на страната, която приема инвестицията, като и двете се стремят да извлекат максимална полза от нея. Водещи мотиви за страните и фирмите, които са в ролята на инвеститори са търсенето на по-висока доходност в дългосрочен план, разработването на нови потребителски пазари и използването в максимална степен на месните сравнителни предимства. Страните, приемащи капитали, водят политика на отворени врати за чуждестранно инвестиране, тъй като това допринася за развитие на производството, повишаване на конкурентоспособността, производителността на труда и заетостта. Осигурява множество активи, включващи капитал, трансфер на управленски опит и иновации. Тези предимства имат важна роля за модернизация и нарастване капацитета на националните икономики.

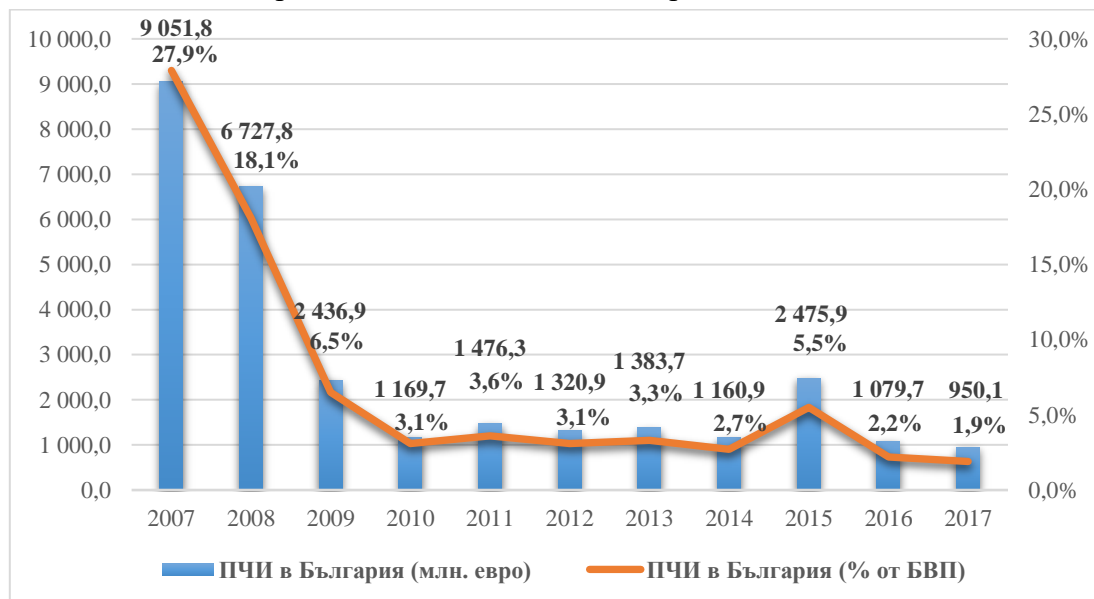
ПЧИ придобиват особена важност в началото на 90^{-те} години на ХХ в., темповете им на растеж изпреварват глобалният брутен вътрешен продукт (БВП), износът и капиталобразуването и се считат за движещата сила на глобализационния процес. За период от две десетилетия, потокът на изнесени ПЧИ в световното стопанство се увеличава многократно и през 2007 г. стойността им достига над 2 трил. долара. Последвалия период на световна икономическа и финансова криза води до спад в обема на изнасяните и внасяните инвестиции и предизвиква изменения в насочеността им. Отчита се намаление в обема на ПЧИ в резултат на ограничения във възможностите и склонността на компаниите да инвестират поради неблагоприятните перспективи за растеж, затруднения достъп до финансови ресурси и повишения риск. Ако в началото на кризата, най-засегнати са развитите, то в последващите години затруднения изпитват и развиващите се страни, чийто най-голям източник на външно финансиране са чуждестранните инвестиции. През 2010 г. притока на ПЧИ достига 1.24 трил. долара, което е с около 15% под средните стойности за предкризисния период и близо 37% под най-високия им връх за 2007 г. (UNCTAD, 2011). Процесът на бавно възстановяване на ПЧИ в света се забавя през 2012 г. и всички глобални региони преживяват спад. Нивото глобалните ПЧИ през 2011 г. е 1.5 трил. долара, като през 2012 г. намаляват с 18% до 1.35 трил. долара и така спадат до равнища под отчитаните преди кризата (UNCTAD, 2013). Основни фактори за това са макроикономическата и политическата несигурност за инвеститорите. Развиващите се икономики привличат повече ПЧИ – 703 млрд. долара (52%) от развитите – 561 млрд. долара (42%). Най-големите получатели на чуждестранни инвестиции са САЩ - 168 млрд. долара (12.4% от входящите инвестиции), Китай - 121 млрд. долара (9%) и Европа с 275 млрд. долара (20%) (UNCTAD, 2013). Потоките от ПЧИ в световен мащаб отбелязват умерен ръст през 2013 и 2014 г., в резултат на колебливото и неравномерно възстановяване на световната икономика. През 2015 г. се наблюдава значителен ръст от 38% в обема на глобалните потоци на ПЧИ и те достигат 1.76 трил. долара, което е най-високото им ниво след световната икономическа и финансова криза от 2008-2009 г. (UNCTAD, 2016).

Преките чуждестранни инвестиции, които се изразяват основно в трансгранични сливания и придобивания, както и в инвестиции в стартиращи проекти в чужбина, показват тенденциите в глобалните процеси и бъдещите търговски връзки. Настъпилите промени в икономическите условия през последните години водят до спад на чуждестранното инвестиране в световен мащаб. През 2017 г. ПЧИ в света намаляват с 23% до 1.43 трил. долара в сравнение с 1.75 трил. долара за предходната година. ПЧИ към развиващите се икономики остават стабилни и достигат 671 млрд. долара след спадът от 10%, който регистрират през 2016 г. Входящите потоци на ПЧИ към развитите икономики намаляват значително с 37% до 712 млрд. долара. Азия е най-големият получател на ПЧИ в света за 2017 г., като регистрира стойности от 476 млрд. долара (UNCTAD, 2018). Наблюдава се тенденция на подобряване перспективите за икономически растеж, търговия и цени на суровините, което е белег за потенциалното увеличаване на световните преки чуждестранни инвестиции.

В инвестиционно отношение, България не се различава съществено от глобалните тенденции. Инвестициите в страната стоят в основа на изграждането на динамична икономика, основата на знания, иновации и по-ефективно използване на ресурсите, конкурентоспособна на европейския и световен пазар. В България, ПЧИ започват да навлизат по-осезателно след 1997 г. с въвеждането на валутния борд и установяването на макроикономическа стабилност в страната. В резултат на успешна стопанска политика, доверието на чуждестранните инвеститори се повишава и в годините между 1998 и 2005 г. в страната навлизат голям обем ПЧИ, значителна част от които в индустрията. Преобладават инвестициите за изграждане на нови преработвателни мощности, поради изчерпвания приватизационен ресурс в страната. Това спомага за увеличаване на експортния потенциал, за нарастване предлагането на стоки и услуги на вътрешния пазар и за намаляване количеството на вноса. Най-много ПЧИ (20.5% от общия обем) привлича преработвателната промишленост, поради доброто съотношение между цената на труда и квалификацията на работната сила. При присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС) през 2007 г., чуждестранните инвестиции създават по-добър икономически климат и конкурентна среда, които спомагат за интегрирането към европейските структури. Предимствата, които привличат чуждестранните инвеститори са ниските разходи на труд при добро качество, което способства за повишаване конкурентоспособността на производството; икономическата стабилност, породена от обвързаността на местната валута с еврото; либерален търговски режим и широк достъп до външни пазари, поради стратегическото разположение на страната. В този период България регистрира висок дял (около 20%) на ПЧИ спрямо БВП в сравнение с останалите страни членки на ЕС, което прави икономиката на страната зависима от чуждестранните инвеститори. По данни на БНБ, през 2007 г. ПЧИ в България достигат над 9 млрд. евро, но в резултат на глобалните икономически събития и силния негативен ефект на световната икономическа и финансова криза, чуждите инвестиции намаляват до 6.7 млрд. евро и 2.4 млрд. евро съответно през 2008 и 2009 г. Икономическото развитие се забавя, чуждите инвеститори започват да изтеглят своите капитали от България и ПЧИ спрямо БВП спадат до 3-4% за периода 2010-2014 г. Обемът на чуждите инвестиции към търговия, строителство, имоти и финансов сектор намалява. Увеличава се дялът на чуждестранните капитали в индустрията, както и към туризъм, транспорт, складиране и съобщения. Възстановяването на нивата на ПЧИ се възпрепятства от несигурността в страната. Размерът на публичните инвестиции остава стабилен, благодарение на финансираните от ЕС проекти, като достига най-високите си стойности през 2014 г. поради приключването на първия за България програмен период. Притокът на чуждестранни инвестиции е с важно стратегическо значение, за осъществяване реструктурирането на българската икономика. За периода 1996-2014 г., обемът на ПЧИ възлиза на 43.7 млрд. евро, като най-много са привлечените средства от Холандия, Австрия, Гърция, Великобритания, Чехия, Унгария, Германия, Кипър, Русия и САЩ.

В последните години, в България инвестициите са незначителни и намаляват до около 1 млрд. евро годишно. Нараства зависимостта на икономиката от държавата, като основна причина за това е ниската активност в частния сектор и недостига на чужди инвестиции. ПЧИ са инструмент, който може да способства за устойчивостта на растежа и намаляване на зависимостта на икономиката от държавата, а техният спад показва бягство на капитали от страната. Свиване има във всички категории, като най-голямо е понижението на дългосрочните вложения на международни компании в акционерни участия в дъщерни дружества в страната, т.е. в дялов капитал, който е с определящо значение за дългосрочния растеж. В дългосрочен аспект, притокът на преки чуждестранни инвестиции за 2016 г. е по-малък спрямо средногодишната стойност на показателя за периода 2010-2015 г. Икономическите дейности, в които се инвестира най-много в периода 2006-2015 г. са преработваща промишленост, строителство, производство и разпределение на ел. и топлинна енергия, газ и вода. През разглеждания период, единствено през 2015 г., чуждите инвестиции регистрират известно повишение и достигат 5.5% от БВП. По данни на БНБ, ПЧИ в българската икономика през 2017 г. са 950.1 млн. евро, за разлика от предходната година, когато стойността им достига над 1 млрд. евро. Над половината от привлечения капитал (537.1

млн. евро) е под формата на дългови инструменти. Наблюдава се тенденция за разширяване дейността на вече присъстващи и утвърдени в страната чужди компании и увеличаване на производствения им капацитет с основна цел нарастване обема на експорта. Основният източник на чужди вложения през предходната година е дяловият капитал, който се асоциира с дългосрочни планове, а през 2017 г. стойността му значително намалява. Чуждите инвестиции са насочени в по-голямата си част към търговия, преработваща промишленост, финанси и застраховане. Отрицателни инвестиционни потоци регистрират добивна промишленост, производство и разпределение на ел. енергия, транспорт, складиране и др. Голяма част от чуждестранните компании предпочитат да усвояват печалбата от българските си подразделения, вместо да я реинвестират. Нарастват инвестициите под формата на заеми, които задграничните компании отпускат на българските си филиали. Общата сума на привлечените ПЧИ е по-ниска и в сравнение с 2014 и 2015 г., когато се регистрират стойности съответно над 1.1 и 2.4 млрд. евро, по данни на БНБ. За периода 2007-2017 г. годишният поток на ПЧИ намалява многократно, като достига най-ниското си ниво през 2017 г. - 1.9% от БВП, при 27.9% от БВП през 2007 г. Тази неблагоприятна тенденция на спад в общия обем на ПЧИ продължава и през следващата година. Липсата на нови чужди инвеститори е сред обезпокоителните фактори за българската икономика въпреки стабилните макроикономически показатели и оптимистичните прогнози в краткосрочен план. От началото на 2018 г. по отношение притока на ПЧИ се забелязва слаб темп и отлив на чужди капитали от българския пазар. Чужди инвеститори са изтеглили 161 млн. евро от капиталовложенията си през първите четири месеца на годината, по данни на БНБ. Отчита се намаляване на ПЧИ до 246.2 млн. евро (0.5% от БВП) в периода януари-юни, което е с около 50% по-малко в сравнение със същия период на предходната година, когато са на стойност 487.2 млн. евро (1% от БВП). Спада в инвестираните средства под формата на дялов капитал показва липсата на дългосрочни планове за бизнес в страната.

Фиг. 1. Преки чуждестранни инвестиции в България

Източник: БНБ

ИЗВОДИ

Намалената инвестиционната активност е проблем за България, която не привлича сериозни инвестиции в секторите с висока добавена стойност и така не успява да оползотвори потенциала си за ускорен растеж. Сред факторите оказващи съществено влияние в процеса на вземане на инвестиционно решение от страна на чужди инвеститори са несигурност, свързана със състоянието на глобалната икономика и непоследователност в управлението на икономическата и фискална политика на страната, пазар на труда, енергетика и правосъдие. За да привлече България по-голям дял от световните капиталови потоци и потенциални нови чуждестранни инвеститори е необходимо провеждането на реформи, свързани с облекчаване

на административната тежест и процедурите при стартиране на бизнес проект, както и подобряване на бизнес средата в страната. За постигане на стабилен растеж и добра възвращаемост е необходимо насърчаване на инвестициите във високотехнологични производства, изискващи повишаване квалификацията на заетите. От съществено значение е подобряване на ефективността на публичните разходи, посредством публично-частни партньорства в приоритетни за страната инвестиционни проекти. Ограничаващ фактор за бъдещото развитие на чуждите компании, работещи на българска територия са ниските доходи, малкия потребителски пазар и неспособността на страната да достигне средния стандарт на живот в ЕС. Прилагането на административни и пазарни мерки е от съществено значение за намаляване и предотвратяване отлива на капитали от страната. Последователния растеж на икономиката, съчетан със стабилна бюджетна политика, намаляваща инфлация и безработица са сред най-важните условия за привличане на чужди инвеститори. Интегрираният единен пазар, високите нива на производителност и природните дадености са част от конкурентните предимства върху които трябва да се акцентира, представяйки България, като добро място за чуждестранни инвестиции. Прилаганите насърчителни мерки за привличане на чуждестранни инвеститори са конкурентни на тези, предлагани от останалите държавите от Централна и Източна Европа и целят нарастване на интереса към България като инвестиционна дестинация.

REFERENCES

Karakasheva, L. (2011). *Mezhdunarodni investitsionni proekti*. Sofia: Izdatelska kashta "Prizma", p.12 (*Оригинално заглавие: Каракашева, Л., 2011. Международни инвестиционни проекти. София: Издателска къща „Призма”, с.12*)

UNCTAD, (2011). *World Investment Report 2011, Non-equity models of international production and development*, United Nations, New York and Geneva, p.12. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2011_en.pdf (Accessed: August 2018)

UNCTAD, (2013). *World Investment Report 2013, Global value chains: Investment and trade for development*, United Nations, New York and Geneva, p.12-14. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf (Accessed: August 2018)

UNCTAD, (2016). *World Investment Report 2016, Investor nationality: Policy challenges*, United Nations, New York and Geneva, p.10. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf (Accessed: August 2018)

UNCTAD, (2018). *World Investment Report 2018, Investment and new industrial policies*, United Nations, New York and Geneva, p.11. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf (Accessed: August 2018)

<http://www.bnb.bg/> (Accessed: August 2018)

Изследванията са подкрепени по договор на Русенски университет „Ангел Кънчев“ с № BG05M2OP001-2.009-0011-C01, „Подкрепа за развитието на човешките ресурси в областта на научните изследвания и иновации в Русенски университет „Ангел Кънчев“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз“.